

Nový postoj k trestu smrti v *Katechismu katolické církve**

Jan Polák

Tento příspěvek se zabývá reformulací *Katechismu katolické církve* (KKC) v otázce trestu smrti. S určitým časovým odstupem chce reagovat na události z let 2017 a 2018. Papež František 11. října 2017 na audienci věnované účastníkům setkání Papežské rady pro novou evangelizaci při příležitosti 25 let od promulgace KKC prezentoval svůj negativní postoj k trestu smrti.¹ Reskriptem s účinností od 1. srpna 2018 schválil nové znění čl. 2267 KKC a prostřednictvím Kongregace pro nauku víry vybídl dopisem všechny katolické biskupy, aby se zasadili o jeho překlad a zveřejnění v KKC v různých jazycích.

Sv. otce si hluboce vážíme a s úctou přijímáme jeho učení. Ačkoliv budeme citovat jeho jméno, budeme pod ním rozumět pouze jeho prohlášení a rozhodnutí, za nimiž jistě stojí celý tým jeho poradců a blízkých spolupracovníků. Ve smyslu vést upřímný a otevřený dialog, k němuž Sv. otec v rámci synodality opakovaně vyzýval, se v našem příspěvku chceme zabývat pouze věcným obsahem výše zmíněné problematiky. Změna KKC v otázce morální nepřijatelnosti trestu smrti v nás totiž vyvolává hned několik otázek: Byl dosavadní postoj církve schvalující hrdelní trest po celá staletí chybný? Není přípustnost trestu smrti součástí nauky Písma sv. a nebyla tato přípustnost po celá staletí závazným způsobem interpretována církevním magisteriem? Papežové, kteří hrdelní trest v minulých dobách schvalovali, se mýlili? A jsme jako věřící katolíci povinni tento trest se současným papežem kategoricky odmítnout, nebo s ním lze v této věci případně nesouhlasit?

* Studie vychází s podporou Interní grantové agentury Univerzity Palackého v Olomouci IGA_CMTF_2024_003: Česká katolická teologie v kontextu sociálně-kulturních proměn společnosti.

¹ České znění tohoto projevu se nachází zde: „Lidé nemohou zabránit naplnění Božího Slova,“ *Radio Vaticana*, 11. 10. 2017, <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=26508> [cit. 20. 12. 2023], přel. Milan Glaser. Italský originál je v: AAS 109, č. 11 (2017): 1192–1197.

KKC zaznamenal v postoji k trestu smrti určitý vývoj. Původní text z roku 1992 byl modifikován po vydání encykliky *Evangelium vitae*. Vznikla tak jeho druhá verze, která vyšla jako *editio typica* v roce 1997. Tato varianta pak prošla další úpravou na základě výše zmíněného papežského rozhodnutí. V současnosti máme tedy k dispozici třetí znění KKC, které záhy po svém zveřejnění vyvolalo u katolických intelektuálů jak pozitivní² tak negativní³ reakce. Protože není možné se zabývat všemi a do detailu, rozhodli jsme se, že se zaměříme jen na příspěvky, jež se k tomuto tématu začaly od srpna 2018 ve větší míře objevovat v prestižním americkém periodiku *First Things*. K reformě KKC zaujaly silně odmítavý postoj. Na následujících stránkách je stručně představíme, blíže se seznámíme s tím, co o trestu smrti říká Písmo svaté a Tradice, jak je v katolické církvi koncipován vnitřně špatný skutek a zamyslíme se nad tím, jestli by nejvyšší trest nemohl být v současné době za určitých okolností eticky oprávněný.

1. TROJÍ VARIANTA KKC

Katechismus katolické církve byl poprvé vydán ve francouzštině, a to v roce 1992. K otázce trestu smrti se vyjadřuje ve třech článcích:

2265 Oprávněná obrana může být nejen právo, nýbrž i závažná povinnost toho, kdo je odpovědný za život druhých, za obecné blaho rodiny nebo občanského společenství.

-
- ² Z odborných studií, které k reformě KKC zaujímají souhlasné stanovisko, zmiňme např.: Andrzej SZOSTEK, „Problem kary śmierci w doktrynie Kościoła katolickiego: Kilka uwag na marginesie bieżącej dyskusji,“ *Ethos: Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL* 37, č. 1[145] (2024): 131–151, <https://doi.org/10.12887/37-2024-1-145-10>; Reynaldo A. REYES, „Is the Death Penalty, Ethical?,“ in *The Asian Conference on Ethics, Religion & Philosophy „Value & Values“: Official Conference Proceedings*, Nagoya, Aichi: IAFOR, 2019, s. 93–103. Poněkud opatrněji se vyjadřuje: Barrett TURNER, „Pope Francis and the Death Penalty: A Conditional Advance of Justice in the Law of Nations,“ *Nova et Vetera* 16, č. 4 (2018): 1041–1050, <https://doi.org/10.1353/nov.2018.0038>. Za zmínku stojí též: Luciano EUSEBI, „Finalmente inammissibile: La svolta del Catechismo sulla pena di morte,“ *Humanitas* 73, č. 4 (2018): 515–518 nebo Maurizio Pietro FAGGIONI, „La pena di morte prima e dopo *Evangelium vitae*,“ *Annales Theologici: Rivista della Facoltà di Teologia* 34, č. 2 (2020): 417–451.
- ³ Uveďme např.: Christian D. WASHBURN, „Capital Punishment and the Infallibility of the Ordinary and Universal Magisterium,“ *The Thomist* 82, č. 3 (2018): 353–406, <https://doi.org/10.1353/tho.2018.0023>.

2266 Zachovat obecné dobro společnosti vyžaduje, aby byl nespravedlivý útočník zneškodněn. Z tohoto důvodu tradiční učení církve uznalo, že je odůvodněné právo a povinnost právoplatné veřejné moci ukládat tresty přiměřené závažnosti zločinu, aniž by vylučovala, v případech krajní závažnosti, trest smrti. Z podobných důvodů mají nositelé veřejné moci právo použít zbraní k odvrácení útočníka od občanského společenství svěřeného jejich odpovědnosti.

Prvním cílem *trestu* je napravit nepořádek způsobený vinou. Když jej viník dobrovolně přijme, může mít trest smírnou hodnotu. Kromě toho je cílem trestu obrana veřejného pořádku a bezpečnost osob. Konečně má trest léčebnou hodnotu: podle možnosti má přispívat k nápravě viníka.

2267 Dostačují-li nekrvavé prostředky k obraně lidských životů před útočníkem a k ochraně veřejného pořádku a bezpečnosti osob, veřejná moc se omezí na tyto prostředky, protože lépe odpovídají konkrétním podmínkám obecného blaha a více se shodují s důstojností lidské osoby.⁴

Latinské vydání (*editio typica*) z roku 1997 reflektující *Evangelium vitae*, čl. 56, celý text zestručňuje a posouvá do poněkud jiného světla. Z odlišného znění je patrný silný vliv Jana Pavla II., který k trestu smrti zaujímal odmítavé stanovisko:

2265 Oprávněná obrana může být nejen právo, nýbrž i závažná povinnost toho, kdo je odpovědný za život druhých. Zachovat obecné dobro společnosti vyžaduje, aby byl nespravedlivý útočník zneškodněn. Z tohoto důvodu mají nositelé veřejné moci právo použít zbraní k odvrácení útočníka od občanského společenství svěřeného jejich odpovědnosti.

2266 Nutnosti hájit obecné dobro společnosti odpovídá snaha státu, aby omezoval šíření takových způsobů jednání, které poškozují lidská práva a základní normy občanské společnosti. Právoplatná veřejná moc má právo i povinnost ukládat tresty přiměřené závažnosti provinění. Prvním cílem *trestu* je napravit nepořádek způsobený vinou. Když jej viník dobrovolně přijme, může mít trest smírnou hodnotu. Kromě toho je cílem trestu obrana veřejného pořádku a bezpečnost osob. Konečně má trest léčebnou hodnotu: podle možnosti má přispívat k nápravě viníka.

2267 Tradiční učení církve, za předpokladu, že je s plnou jistotou určena totožnost a odpovědnost viníka, nevylučuje použití trestu smrti, pokud je toto jediná možnost účinné ochrany lidských životů před útočníkem. Dostačují-li však nekrvavé prostředky k obraně a ochraně lidských životů před útočníkem, veřejná moc ať se omezí na tyto prostředky, protože lépe odpovídají konkrétním podmínkám obecného dobra a více se shodují s důstojností lidské osoby. Vzhledem k možnostem, které má stát k dispozici k účinnému potírání zločinu a zneškodnění pachatele, aniž by ho s definitivní platností zbavil možnosti, aby se napravil, vyskytují se

⁴ *Katechismus katolické církve*, Praha: Zvon, 1995, 1. vyd. (z r. 1992), s. 555.

v dnešní době případy absolutní nezbytnosti odstranění viníka „velmi zřídka, pokud vůbec“.⁵

Úprava papeže Františka se týká pouze čl. 2267. Čl. 2265 a 2266 zůstávají z druhého vydání beze změny:

2267 Dlouho panoval názor, že legitimní autorita může po řádném procesu použít trest smrti jako odpověď přiměřenou závažnosti některých zločinů a vhodný, ačkoliv extrémní nástroj k ochraně společného dobra.

V současnosti je stále patrnější, že žádná osoba nemůže pozbýt své důstojnosti a to ani ta, jež se dopustila skutečně těžkých zločinů. Nadto se stále intenzivněji šíří nové chápání trestní sankce uložené státní autoritou. Byly také vynalezeny účinnější způsoby vězení, jež zabezpečují patřičnou ochranu občanů, ale u trestanců nijak nevylučují možnost nápravy.

Proto církev vedená světlem evangelia učí, že „trest smrti není přípustný, protože odporuje neporušitelné důstojnosti lidské osoby“, a sama se zasazuje o jeho celosvětové zrušení.⁶

Ve výše zmíněném dopise biskupům tehdejší prefekt Kongregace pro nauku víry kardinál Luis Francisco Ladaria Ferrer s odkazem na *Evangelium vitae* poukazuje na to, že „ani vrah není zbaven své důstojnosti, kterou mu zaručuje sám Bůh“⁷ a že odmítavý postoj k trestu smrti je patrný stále v širším měřítku jak u pastýřů církve, tak v celém Božím lidu (čl. 1–2). Uvádí zde Benedikta XVI., který ve své apoštolské exhortaci *Africae munus* rovněž vyzýval k odstranění trestu smrti, přičemž apeloval především na ty, kdo mají ve společnosti odpovědnost (čl. 5).⁸ Ladaria dále cituje papeže Františka, který v návaznosti na oba své předchůdce jasně prohlašuje, že trest smrti je dnes nepřijatelný, jeho provedení s sebou nese kruté, nelidské a degradující zacházení, trestní systém je v otázce selekce obžalovaných defektní a existuje možnost justičního omylu (čl. 6). Dále zde najdeme ujištění o tom, že nový text KKC je v kontinuitě s dosavadním magisteriem (čl. 7), že vyjadřuje autentický vývoj doktríny a že není v rozporu s předchozí naukou učitelského úřadu církve

⁵ *Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 2. vyd. (z r. 1997), s. 555.

⁶ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, „Nové znění článku 2267 Katechismu katolické církve týkající se trestu smrti,“ *Acta České biskupské konference*, č. 15 (2020): 244.

⁷ JAN PAVEL II., enc. *Evangelium vitae* (25. 3. 1995), čl. 9, Praha: Zvon, 1995, s. 17.

⁸ SROV. BENEDIKT XVI., ap. exh. *Africae munus* (19. 11. 2011), čl. 83, AAS 104, č. 4 (2012): 239–314, zde 276.

(čl. 8). Ladaria též poukazuje na to, že povědomí o nepřípustnosti trestu smrti v církvi vykrystalizovalo ve světle evangelia, které nás vybízí k milosrdenství a trpělivosti vlastní Božímu Synu (čl. 9) a že nové znění čl. 2267 chce přispět k šíření mentality podporující důstojnost každého lidského života a zasadit se o zrušení trestu smrti tam, kde je ještě v platnosti (čl. 10).⁹

2. REAKCE NA ZMĚNU KKC v USA

Nová varianta čl. 2267 KKC vyvolala rozpačité reakce především v USA. Skupina amerických profesorů, kněží a intelektuálů na stránkách odborného časopisu *First Things* vyjádřila velké znepokojení především nad větou: „Trest smrti není přípustný, protože odporuje neporušitelné důstojnosti lidské osoby.“ Toto vyjádření podle nich mnoho lidí uvnitř i vně církve chápe jako nauku o tom, že trest smrti je vnitřně (*intrinsecamente*) špatný skutek – tzn., že se jedná o čin, jenž nelze obhájit za žádných okolností ani se sebelepším úmyslem.¹⁰ Takové přesvědčení však podle nich odporuje Písmu sv. (především Gn 9,6) a dvoutisíciletému učení církve, která – alespoň v principu – považovala hrdelní trest za legitimní.

V této situaci se odvolávají na současný *Kodex kanonického práva*, který přiznává křesťanům právo sdělit pastýřům církve své mínění týkající se prospěchu církve.¹¹ Dále též citují *Teologickou sumu* Tomáše Akvinského, v níž je řeč o nutnosti (i veřejně) pokárat nadřízeného, jestliže je ohrožena víra.¹² V tomto duchu se pak obrací na kolegium kardinálů s následující výzvou:

⁹ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, „Epistula ad Episcopos de nova redactione n. 2267 *Catechismi Catholicae Ecclesiae* de poena mortis“ (1. 8. 2018), AAS 110, č. 8 (2018): 1183–1186.

¹⁰ Více k tomu viz JAN PAVEL II., enc. *Veritatis splendor* (6. 8. 1993), čl. 80, Praha: Zvon, 1994, s. 49.

¹¹ Srov. *Kodex kanonického práva*, kán. 212 § 3, Praha: Zvon, 1994, s. 87–88: „Křesťané mají právo, dokonce někdy i povinnost podle svých znalostí, příslušnosti a postavení sdělit pastýřům církve své mínění o věcech týkajících se prospěchu církve, a při zachování neporušenosti víry a mravů a úcty vůči pastýřům, s ohledem na obecný prospěch a na důstojnost osob, mají právo s tímto míněním seznámit ostatní věřící.“

¹² Srov. SANCTI THOMAE DE AQUINO, *Summa Theologiae*, II–IIae, q. 33, art. 4, ad 2, Cinisello Balsamo (MI): San Paolo, 1999³, s. 1245: „Sciendum tamen est quod ubi immineret periculum fidei, etiam publice essent praelati a subditis arguendi. Unde et Paulus, qui erat subditus Petro, propter imminens periculum scandalí circa fidem, Petrum publice

Protože se jedná o pravdu obsaženou v Božím slově a vyučovanou řádným a univerzálním magisteriem katolické církve, že zločinci mohou být civilní mocí zákonem odsouzeni k smrti, pokud je to nutné k uchování spravedlivého řádu v občanské společnosti, a protože současný římský pontifex dal nyní již více než jednou veřejně najevo, že odmítá učit tuto nauku, a spíše do církve vnesl velký zmatek tím, že se zdá, že je s touto naukou v rozporu i tím, že vložil do *Katechismu katolické církve* odstavec, který přivede a již mnoho lidí, jak věřících tak nevěřících, přivádí k přesvědčení, že Církev pokládá, v rozporu s Božím slovem, trest smrti za vnitřně špatný zlý čin, vyzýváme Jejich Eminence, aby poradily Jeho Svatosti, že je jeho povinností ukončit tento skandál, odebrat tento odstavec z *Katechismu* a vyučovat Boží slovo v čisté podobě. Vyjadřujeme tím svoje přesvědčení, že toto je povinnost, která vás vážně zavazuje před Bohem i před Církví.¹³

Tato výzva zůstala, pokud je nám známo, bez odpovědi. Podívejme se však blíže na hlavní argumenty signatářů, o něž opírají svoji výzvu. Trest smrti je podle nich eticky v pořádku, protože:

- Je v souladu s Písmem a Tradicí.
- Nelze ho považovat za vnitřně špatný čin.

V následujících kapitolách se oba argumenty pokusíme blíže vysvětlit. Začneme tím, že se zaměříme na to, jak se k trestu smrti vyjadřuje Písmo sv. a Tradice.

3. TREST SMRTI V PÍSMU SV.

3.1 Starý zákon

Ve Starém zákoně se trest smrti vyskytuje především v Pentateuchu. Ostatní části Starého zákona (Proroci, mudroslovná literatura aj.) o něm hovoří jen velmi zřídka,¹⁴ proto zůstaneme u Pěti knih Mojžišových. Lo-

arguit. Et sicut Glossa ⁶⁾ Augustini dicit, *ad Gal. 2, [14], ipse Petrus exemplum maioribus praebuilt ut, sicubi forte rectum tramitem reliquissent, non dedignentur a posterioribus corrigi.*“

¹³ Hadley ARKES a kol. „An appeal to the cardinals of the Catholic Church,” *First Things*, 15. 8. 2018, <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2018/08/an-appeal-to-the-cardinals-of-the-catholic-church> [cit. 22. 11. 2023], překlad vlastní.

¹⁴ Srov. Tobias WINRIGHT, „Christianity and the Death Penalty,” in Robert M. Bohm – Gavin Lee (eds.), *Routledge Handbook on Capital Punishment*, London – New York: Routledge – Taylor & Francis Group, 2018, s. 201–217, zde 203.

cus classicus, který se z nich většinou cituje jako argument pro trest smrti, je Gn 9,5–6:

A krev, která vás oživuje, budu vyhledávat. Budu za ni volat k odpovědnosti každé zvíře i člověka; za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra. Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita, neboť člověka Bůh učinil, aby byl obrazem Božím.¹⁵

Hospodin v kontextu uzavírání smlouvy s Noemem zdůrazňuje zvláštní postavení člověka v celém tvorstvu a podtrhuje jeho důstojnost jako svého obrazu. Lidská krev je v Božích očích vzácná a takto se na ni má dívat i každý člověk. Vražda je tedy něčím zapovězeným. Pokud se jí někdo dopustí, propadá Božímu soudu, poněvadž pouze Hospodin je pánem nad životem a smrtí. Tradičně se slova: „bude člověkem prolita“ chápala jako doklad toho, že soudní a trestní moc legitimní světské autority pochází přímo od Boha.¹⁶ Hospodin je ten, kdo dává člověku pravomoc odsoudit zločince – v případě nutnosti i na smrt. Státní moc má fungovat jako hráz proti zlovůli jedince. Bůh sám ji pověřuje, aby soudila místo něho.¹⁷ Z našeho úhlu pohledu k tomu můžeme dodat, že „volat k odpovědnosti“ lze pouze někoho, komu je možné konkrétní skutek morálně přičítat. V tomto smyslu trest smrti lidskou důstojnost nepošlapává, ale naopak ji vyzdvihuje. Vlastně vysílá poselství: Vrah je svobodný tvor. Mohl se rozhodnout jinak, bohužel zvolil cestu zločinu, a tudíž musí nést za své rozhodnutí následky.

Nad tímto přístupem jsme dnes možná trochu na rozpacích. KKC v čl. 1750 hovoří o tom, že lidský čin je třeba hodnotit na třech rovinách. Kromě matérie (předmětu jednání) je nutné zohlednit ještě úmysl jednatelova a okolnosti, za nichž ke skutku došlo. O nich se však v Gn 9,6 nehovoří. Ačkoliv se „prolít krev“ na tomto místě tradičně chápalo jako „zavraždit“, tedy zabít nevinného se zlým úmyslem, současný člověk by se ještě jistě oprávněně ptal: A jak se vše odehrálo? Byl skutek předem

¹⁵ Biblické pasáže citujeme podle: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*, český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 2001⁸ (= ČEP); zkratky biblických knih podle: *Nový zákon: Text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998², s. 7–9.

¹⁶ Vzpomeňme např. na pozdější středověké: *rex Dei gratia*.

¹⁷ Srov. Miloš Bič a kol., *Výklady ke Starému zákonu*, I: *Zákon*, Praha: Kalich, 1991, s. 62.

naplánovaný? Jednal dotyčný pod vlivem drog nebo v amoku? Kolik mu bylo let apod.

K etickému zpřesnění však nedochází až v době pobiblické. Již ve Starém zákoně se rozlišovalo např. mezi úkladnou vraždou a neúmyslným zabitím: „Kdo někoho uhodí a ten zemře, musí zemřít. Neměl-li to v úmyslu, ale Bůh dopustil, aby to jeho ruka způsobila, určím ti místo, kam se uteče. Když se však někdo opovází lstivě zavraždit svého bližního, vezmeš ho i od mého oltáře, aby zemřel.“ (Ex 21,12–14). Nm 35,16–23 pak bere v úvahu předmět, který byl k vraždě použit. Rozlišuje, jestli se jednalo o železný předmět, kámen nebo dřevěný předmět. Zohledňuje též, zda k smrti došlo z nenávisti, z nepřátelství, nebo se vše odehrálo nešťastnou náhodou či z nepozornosti, přičemž pachatel oběti nezamýšlel udělat nic zlého. Pokud někdo druhého zabil neúmyslně, dostal se automaticky pod moc krevního mstitele, před nímž se mohl zachránit pouze útekem do jednoho z šesti útočištných měst a vyčkat v něm do smrti stávajícího velekněze. V tomto okamžiku byl před krevním mstitelem osvobozen (Nm 35,22–28).

Starý zákon však ukládá trest smrti nejen za vraždu, ale také za řadu jiných zločinů. Jen v samotném Pentateuchu jich najdeme více než dvacet, přičemž smrt je zde předepisována více než čtyřicetkrát. Jedná se o vážná provinění především v oblasti náboženství, společenského a rodinného řádu a lidského života. Na poli náboženství se smrtí trestalo např. znesvěcení sabatu (Ex 31,14), rouhání (Lv 24,16), přinášení obětí cizím bohům (Ex 22,19), falešné prorokování (Dt 13,5), hádání ze snů (Dt 13,6) nebo křivá přísaha (Dt 19,16–19). V oblasti společenského řádu šlo např. o případ, kdy se dcera některého kněze dopustila smilstva (Lv 21,9), o nezákonné přivlastnění si válečné kořisti (Dt 13,17–18; Joz 7,24–25) nebo když někdo i přes předchozí upozornění neohlídal trkavého býka, takže usmrtil nějakého člověka (Ex 21,29). V okruhu rodinné morálky se smrtí trestalo cizoložství (Lv 20,10; Dt 22,22), sexuální styk se zvířetem (Lv 20,15–16), předmanželský sex s dívkou (Dt 22,20–21), pohlavní styk se zasnoubenou ženou na poli, kde ji druzí nemohli slyšet, kdyby křičela (Dt 22,25–27) a únos (Ex 21,16). Usmrcen byl také nepoddaný a vzpurný syn odmítající poslouchat otce i matku (Dt 21,18–21) nebo ten, kdo svoje rodiče udeřil nebo jim zlořečil (Ex 21,15.17).¹⁸

¹⁸ Srov. Eugene Christian BRUGGER, *Capital Punishment and Roman Catholic Moral Tradition*, Notre Dame (IN): University of Notre Dame Press, 2014², s. 60.

Obecně lze říct, že starozákonní společnost byla založena na sankční legislativě. Tomu, co zákon prikazuje nebo zakazuje (*praeceptum legis*), odpovídala v případě jeho nedodržení nebo porušení přesně stanovená sankce (*sanctio legis*). Tato mentalita je patrná nejen v zákonících Pěti knih Mojžíšových, ale také v jejich velkých příbězích. Např. Adam a Kain jsou potrestáni za své hříchy (Gn 3 a 4), po ničemnostech lidí následuje potopa (Gn 6–9), Egypťané jsou za svůj násilný útlak potrestáni deseti ranami a smrtí v Rudém moři (Ex 7–14) apod.¹⁹ Důraz na proporcionalitu mezi vinou a trestem je vnímatelný především v *lex talionis* („oko za oko, zub za zub“). Tato archaická právní zásada, nacházející se již v Chammurapiho zákoníku, se v Pentateuchu objevuje hned třikrát. Je to v Ex 21,24–27; Lv 24,14–23 a Dt 19,19–21.²⁰ V pozadí *lex talionis* je přesvědčení, že autorem přirozeného řádu věcí i Písma sv. je Hospodin a od něho pochází veškerá světská autorita. Přesné potrestání zločinu se tudíž jeví jako nezbytné pro to, aby společnost přežila a uchovala si svou funkčnost.²¹ V tomto duchu bude později citován Žl 101,8: „Každé ráno budu umlčovat všechny svévolníky v zemi, a tak vymýtím z Hospodinova města všechny pachatele ničemností“, na nějž se ve své argumentaci pro trest smrti odvolává tridentský Římský katechismus Pia V.²²

3.2 Nový zákon

Nový zákon se o trestu smrti nikde přímo nevyjadřuje. V Římany okupované Palestině se jednalo o běžnou záležitost. Zdá se, že novozákonní autoři tento fenomén akceptovali jako daný a nesnažili se proti němu nijak bojovat. Přesto se v této části Bible vyskytuje několik míst, která se používají jako argument pro trest smrti nebo naopak proti němu.

Zásadní je odkaz na legitimní státní moc, která je odvozena, jak už bylo řečeno, shůry. Odkazuje na ni např. Ježíš před Pilátem (Jn 19,11) nebo přeneseně lotr po pravici svým uznáním, že byl odsouzen (státní mocí) spravedlivě a pouze dostává zaslouženou odplatu (Lk 23,41).

¹⁹ Srov. Massimo GRILLI, „Il pensiero biblico sulla giustizia,“ *Gregorianum* 88, č. 1 (2007): 67–91, zde 69.

²⁰ Srov. WINRIGHT, „Christianity and the Death Penalty,“ s. 203.

²¹ Srov. GRILLI, „Il pensiero biblico sulla giustizia,“ s. 69.

²² Srov. *Catechismo tridentino (Catechismo ad uso dei parroci pubblicato dal papa S. Pio V per decreto del Concilio di Trento)*, čl. 328, Siena: Cantagalli, 2011, přel. Tito S. Centi, s. 335.

Nejcitovanějším novozákonním místem pro trest smrti je pak Řím 13,4: „Vždyť [vládnoucí moc] je Božím služebníkem k tvému dobru. Jednáš-li však špatně, máš proč se bát, neboť nenese meč nadarmo; je Božím služebníkem, vykonavatelem trestu nad tím, kdo činí zlo.“

Z dobového kontextu vyplývá, že List Římanům byl sepsán přibližně mezi lety 54 až 59. Několik let před tím (r. 49) došlo v Římě ke vzpouře kvůli vysokým daním. Tato revolta přiměla císaře Claudia k vydání ediktu, jímž z města vyhnal všechny Židy a křesťany, mezi nimiž byl např. manželský pár Priscilla a Akvila (Sk 18,2). Po smrti Claudia (r. 54) edikt ztratil svou platnost, a tak se někteří vyhnanci vrátili. Protože však na trůnu usedl nevyzpytatelný Nero, Pavel nabádá malou komunitu křesťanů k tomu, aby se za žádnou cenu nezapletla do nějaké rebelie proti císaři, poněvadž by to mohlo vyústit k tomu, že by vojáci doprovázející výběrčí daní použili své meče a došlo by ke krveprolití. Stojí rovněž za zmínku, že meč je ve 4. verši vyjádřený pojmem *machaira*, což není označení pro velký katovský nástroj, ale pro krátkou zbraň používanou vojáky především při policejním hlídkování. Zdá se tedy, že *machaira* je zde použita spíše jako symbol vládnoucí státní moci, zahrnující legislativní i exekutivní složku než jako přímý odkaz na možnou popravu.²³

Pavel si byl jistě vědom toho, že by bylo nerozumné pokusit se politicky bojovat proti zrušení hrdelního trestu v době, v níž šlo snad u všech okolních národů o běžné rozšířenou praxi.²⁴ Jeho cílem bylo hlásat evangelium, nikoliv snažit se změnit celkové uspořádání společnosti. Stejně tak si uvědomoval, že mu římský mír (*pax Romana*), ačkoliv založený na mocenském zastrašování a vojenské převaze, přináší celou řadu výhod. Jako *civis Romanus* mohl volně cestovat a šířit křesťanskou víru, využívat zvláštního postavení vyplývajícího z římského práva apod. Ať už však budeme Řím 13,4 vykládat jakkoliv, doba patristická i celý středověk toto místo v jeho kontextu jednomyslně chápaly jako zřetelný odkaz na trest smrti, který považovaly za legitimní.²⁵

V Novém zákoně se však vyskytuje i řada jiných pasáží, které se obvykle používají jako argumenty proti trestu smrti. Mezi ně patří Jn

²³ Srov. WINRIGHT, „Christianity and the Death Penalty,“ s. 207; Edward FESER – Joseph M. BESSETTE, *By Man Shall His Blood Be Shed: A Catholic Defense of Capital Punishment*, San Francisco: Ignatius Press, 2017, s. 110–111.

²⁴ O trestu smrti v řecko-římském světě viz Eva CANTARELLA, *I supplizi capitali: Origine e funzioni delle pene di morte in Grecia e a Roma*, Milano: Feltrinelli, 2022.

²⁵ Srov. FESER – BESSETTE, *By Man Shall His Blood Be Shed*, s. 111.

8,1–11, kde Ježíš zaujímá milosrdný postoj vůči ženě přistižené při cizoložství. Dále jde o Horské kázání, v němž Kristus cituje *lex talionis*, který překonává svým: „Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou.“ (Mt 5,39). Někdy se cituje i podobenství o koukolu mezi pšenící, jež hospodář nechává společně růst až do žní (Mt 13,24–30). Celkově se jako argument proti trestu smrti používá odkaz na Ježíšův životní styl, charakteristický láskou, odpuštěním hříšníkům a pochopením pro slabost člověka.

4. TREST SMRTI V TRADICI

4.1 Předkonstantinovská doba

Otcové a křesťanští autoři prvních tří staletí považovali trest smrti za samozřejmou součást výkonu legitimní státní moci. Vycházeli z přesvědčení, že její autorita je Bohem daná, což dosvědčuje Písmo sv. (zejm. Řím 13,4), avšak opravdový křesťanský život je podle nich neslučitelný s účastí na jakémkoliv násilí nebo krveprolití, tedy ani na výkonu trestu smrti.²⁶ Jeho odmítnutí nevycházelo pouze z absolutní věrnosti evangelijnímu radikalismu, nýbrž projevovala se v něm také prvokřesťanská touha odmítnout kult římského císaře, který měl absolutní moc nad životem a smrtí svých poddaných. Negativní postoj k trestu smrti se tak v řadě spisů patristické doby objevuje ve spojitosti s polemikou vedenou proti modloslužebnictví pohanského světa. Jejím cílem bylo ukázat, že císař není bůh.²⁷ Podívejme se nyní na nejznámější autory z období před r. 313.

Důležitou zmínku ohledně trestu smrti nám ve své *Apologii I* adresované císaři Antoninu Piu zanechal Justin Mučedník († 165). Připouští, že je možné křesťany potrestat smrtí, ale nikoliv jim skutečně uškodit,

²⁶ Srov. BRUGGER, *Capital Punishment*, s. 75.

²⁷ Srov. Giannino PIANA, „La Chiesa cattolica di fronte alla pena di morte,“ in *Il diritto di uccidere: L'enigma della pena di morte*, ed. Pietro Costa, Milano: Feltrinelli, 2010, s. 125–129.

protože jsou nevinní.²⁸ Vyzývá panovníka k tomu, aby stíhal skutečné zločince, avšak křesťany propustil na svobodu.²⁹

Athénagorás Athénský (133–190) vstoupil do dějin svým dílem *Přímluva za křesťany*. Podobně jako sv. Justin v něm nežádá o ohleduplný přístup ke křesťanům. Naopak, jestliže je někdo může usvědčit z nějakého provinění, ať tak učiní a ať jsou co nejpřísněji a bez milosti potrestáni.³⁰ Tři nejběžnější obvinění proti nim (z ateismu, antropofagie a incestu) se totiž nezakládají na pravdě.³¹ Jak by se křesťané mohli dopustit takových činů, když se o nich ví, že „nesnesou ani podívanou na někoho, kdo má být popraven, i když byl spravedlivě odsouzen“?³²

Svědectví o životě africké církve podává další vynikající spisovatel Tertulián z Kartága (160–240). Křesťany vyzývá k tomu, aby nezastávali žádný veřejný úřad, v němž by museli někoho odsoudit, svázat, uvrhnout do vězení nebo mučit.³³ Pokud jde o vojáka, křesťanem se může stát pouze ten, kdo se nemusí účastnit pohanských obětí a výkonu trestu smrti.³⁴ Je-li ale tento trest uložený legitimní autoritou, je podle Tertuliána oprávněný a dokonce dobrý.³⁵

Cenný zdroj informací o životě prvních křesťanů představuje také *Apoštolská tradice* (210–215) připisovaná Hippolytu Římskému (170–235), žáku Ireneje z Lyonu. V tomto dílku najdeme seznam činností a zaměstnání, jež neměli vykonávat ti, kdo konvertovali ke křesťanství. Kromě vojenské služby, v níž se skládá přísaha a usmrcují se lidé (i na rozkaz), zde najdeme zákaz provádět trest smrti: „Má-li kdo moc meče nebo je městským (státním) úředníkem oblékajícím purpur, buď toho nechá,

²⁸ Srov. JUSTIN, *Obrana I.*, čl. 2 a 3, in *Spisy sv. Otcův apoštolských a Justina Mučenika*, Praha: Nákladem dědictví sv. Prokopa, 1874³, přel. František Sušil, s. 252–295, zde 252–253.

²⁹ Srov. JUSTIN, *Obrana I.*, čl. 7 a 68, in *Spisy sv. Otcův apoštolských*, s. 256, 294–295.

³⁰ Srov. ATHÉNAGORÁS Z ATHÉN, *Přímluva za křesťany*, 2,1, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2019, přel. Monika Recinová, s. 93–94.

³¹ Srov. ATHÉNAGORÁS Z ATHÉN, *Přímluva za křesťany*, 3,1–2, s. 97–101.

³² ATHÉNAGORÁS Z ATHÉN, *Přímluva za křesťany*, 35,1, s. 267.

³³ Srov. Q. SEPT. FLOR. TERTULLIANI, *De idolatria*, XVII, in *PL* I,763–764.

³⁴ Srov. Q. SEPT. FLOR. TERTULLIANI, *De idolatria*, XIX, in *PL* I,767: „cui non sit necessitas immolationum vel capitalium iudiciorum“.

³⁵ Srov. Q. SEPT. FLOR. TERTULLIANI, *De spectaculis*, XIX, in *PL* I,726: „Bonum est cum puniuntur nocentens. Quis hoc nisi nocens negabit?“

nebo bude odmítnut.“³⁶ Podobně nebude přijat k přípravě na křest ani ten, kdo se chce stát vojákem.³⁷

První ucelenější pojednání o trestu smrti nacházíme v díle Klementa Alexandrijského († 215). Ve svých *Stromatech* tento autor vychází ze staré řecké metafory přirovnávající zákon k lékaři a trest k léku. Jako je v medicíně někdy nutné amputovat zkažený úd, aby se zabránilo proniknutí infekce do celého těla, tak je pro uchování zdravé společnosti nezbytné sprovodit ze světa zločince. Děje se tak v zájmu ostatních, aby jim tento jedinec neublížil.³⁸ Klement ho charakterizuje slovy: „Když člověk podlehně nespravedlnosti a chamtivosti a zachvátí ho nevyhléditelné zlo, je pro něj smrt dobrodiním.“³⁹ Zbavit se nepřizpůsobivého delikventa, který nectí základní spravedlnost, na níž je vystavěna společnost, je tedy přípustné. Klement se nad smyslem kárání a trestu zamýšlí také ve *Vychovateli*. Na otázku, proč se dobrý a milující Bůh hněvá a trestá, odpovídá: „Bůh nestanovuje trest pod vlivem hněvu a trestu, ale má na zřeteli spravedlnost, protože kvůli nám by nebylo prospěšné, aby spravedlnost zůstala opomenuta.“⁴⁰ Centrálním důvodem pro trest je z jeho úhlu pohledu retribuce: „Každý z nás, pokud si volí hřích, se vystavuje odplatě z vlastního rozhodnutí.“⁴¹ Tedy ti, kdo se svobodně rozhodují pro zlo, mohou počítat s tím, že za ně budou adekvátně potrestáni.

Klementův žák Origenes († 254) se otázce trestu smrti věnuje ve svém apologetickém spise *Contra Celsum*. Odvolává se na Řím 13 a uznává, že civilní autorita má právo rozhodovat o životě a smrti svých poddaných:

Nejsme šilení, ani se úmyslně nesnažíme vzbudit hněv císaře nebo vládce, který by nás pak nechal bít či mučit nebo nás dokonce odsoudil na smrt. My jsme totiž četli ponaučení: „Ať je každá duše podřízena vyšší mocnosti; protože na světě neexistuje mocnost – leda z Božího dovolení; mocnosti, které existují, jsou nařízeny Bohem; takže ti, kdo se staví mocností na odpor, odporují Božímu nařízení.“⁴²

³⁶ HIPPOLYT ŘÍMSKÝ, *Apoštolská tradice*, čl. 16, Velehrad – Roma: Refugium, 2000, přel. Gabriela Piáčková a kol., s. 29.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 29.

³⁸ Srov. KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Stromata*, I,27,171, Praha: Oikoymenh, 2004, přel. Jana Plátová, s. 497–498.

³⁹ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Stromata*, I,27,173, s. 499–500.

⁴⁰ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ, *Vychovatel*, I,8,69, Praha: Oikoymenh, 2019, přel. Veronika Černušková, s. 221.

⁴¹ Tamtéž, s. 221.

⁴² ORIGEN, *Contra Celsum*, VIII,65, Cambridge: University Press, 1953, přel. Henry Chadwick, s. 501, překlad vlastní.

Co se týká účasti křesťanů na výkonu trestu smrti, Origenes je nekompromisní a veškerou spoluúčast kategoricky odmítá: „Pro křesťany nebylo možné dodržovat Mojžišův zákon a vraždit své nepřátele nebo ty, kdo jednali protiprávně a byli souzeni, aby se jim dostalo smrti ohněm nebo ukamenováním [...].“⁴³ Ti, kdo přijali evangelium Ježíše Krista musí mít jiný životní styl.

Podobně jako Origenes se vyjadřuje i jeho vrstevník Cyprián z Kartága († 258) a ještě ve větší míře o něco mladší Lactantius († 320). Ten ve svých *Divinae Institutiones* neschvaluje žádné otevřené násilí, ani kdyby bylo povolené veřejnou mocí. Trest smrti zamítá s odůvodněním: „Tak ani nebude dovoleno, aby spravedlivý muž, který stojí ve službách samotné spravedlnosti, vstoupil do vojenské služby, ani aby někoho odsoudil k trestu smrti, protože není rozdílu mezi tím, když zavraždíš člověka mečem nebo slovem. Vražda sama o sobě je zakázaná.“⁴⁴

4.2 Pokonstantinovská doba

Po roce 313 se křesťané již nemuseli skrývat, křesťanství se stalo povoleným náboženstvím (*religio licita*). Konec 4. století představuje v Evropě turbulentní období. Rok 375 můžeme označit jako začátek tzv. stěhování národů. Vpádem Hunů, pod vedením Attily, do Evropy se dávají do pohybu velké skupiny lidí, což se neobejde bez loupení, vraždění a násilí všeho druhu. V této době, kdy selhává funkčnost státu, se rovněž mění postavení křesťanů uvnitř Římské říše. V roce 380 vydává císař Theodosius I. (347–395) edikt *Cunctos populos*, jímž prohlašuje křesťanské náboženství nicejského vyznání za jediné státní náboženství. Tím se samozřejmě mění i křesťanský pohled na použití zbraní – jak v rámci legitimní obrany, tak v případě trestu smrti. Křesťané se dostávají do armády, do státní správy i do nejvyšších řídících funkcí v zemi a mají najednou sami rozhodovat o životě a smrti druhých lidí. To má samozřejmě vliv na křesťanské intelektuály, kteří poctivě přehodnocují otázky s tím spojené. Začínají uvažovat o tom, kdy křesťan může někoho dovoleně zbavit života. V případě trestu smrti se jedná jen o legitimní

⁴³ ORIGEN, *Contra Celsum*, VII,26, s. 415, překlad vlastní.

⁴⁴ LACTANTIUS, *The Divine Institutes*, VI,20, Washington (DC): The Catholic University of America Press, 1964, přel. Mary Francis McDonald, s. 452, překlad vlastní.

politickou autoritu. Soudního procesu, v němž se odsuzuje na smrt, ani samotného výkonu tohoto trestu se však nesmí zúčastnit člen duchovního stavu. Z autorů pokonstantinovské doby, kteří se danou problematikou zabývali, zmiňme opět jen ty nejdůležitější.

Ambrož (340–397) se k naší problematice vyjádřil v *Listu Studioví*. Křesťanskému soudci, který se ho ptá, jaké stanovisko má zaujmout k trestu smrti, odpovídá následovně:

Vidíš tedy, jakou moc ti dává tvůj úřad i kam tě chce vést milosrdenství; budeš omluven, když to uděláš, a pochválen, když to neuděláš. Kdybys cítil, že nejsi schopen to udělat a nechťel bys zločince trápit hrůzami žaláře, o to víc tě pochválím jako kněz. Může se totiž stát, až bude kauza projednávána, že bude zločinec určen soudu, který mu poté udělí milost nebo že bude alespoň trpět v mírnější části vězení. Víím, že dokonce i pohané se rádi chlubí tím, že přinesli své sekery z domu provinční vlády nepotřísněné krví. Když to dělají pohané, neměli by to dělat také křesťané?⁴⁵

Podobně jako Ambrož vyzývá k milosrdenství vůči zločincům i jeho žák Augustin (354–430). Ačkoliv nevytvořil žádné systematické pojednání o trestu smrti, jeho postoj k tomuto tématu vyplývá především z jeho dopisů adresovaných několika osobnostem. Jedná se především o *Dopisy 100, 104, 133, 134, 137, 139 a 153*.⁴⁶ Zmiňme z nich především *Dopis 153* adresovaný císařskému vikáři Macedoniovi, zodpovědnému za správu civilní diecéze v Africe. Augustin, podle všeho jeho duchovní průvodce, jej v otázce trestu smrti nabádá k tomu, aby jako korektiv svého rozhodnutí zohlednil intervenci biskupa:⁴⁷ „Je tedy užitečná i vaše přísnost, kterou je zabezpečen náš klid; užitečná je však i naše intervence, jíž se zmírňuje vaše přísnost.“⁴⁸ Učitel Západu souhlasí s tím, aby byla použita politická síla tehdy, když je to nutné pro udržení společenského řádu (*tranquilitas ordinis*). V krajním případě k tomu může posloužit i trest smrti, který považuje za výjimku z pátého přikázání:

⁴⁵ AMBROŽ, *Letter XXV.: Ambrose to Studius*, in *The Letters of S. Ambrose, Bishop of Milan*, Oxford: James Parker & comp. – London: Rivingtons, 1881, přel. členové Anglikánské církve, s. 182–183, překlad vlastní.

⁴⁶ Srov. FESER – BESSETTE, *By Man Shall His Blood Be Shed*, s. 115, pozn. 45 a 46.

⁴⁷ Srov. ROBERT DODARO, „Political and theological virtues in Augustine, letter 155 to Macedonius,“ *Augustiniana* 54, č. 1/4 (2004): 431–474, zde 434.

⁴⁸ AUGUSTINUS, *Lettera 153*, 6,19, https://www.augustinus.it/italiano/lettere/lettera_154_testo.htm [cit. 2. 12. 2023], překlad vlastní.

Avšak z pravidla, že není dovoleno člověka zabít, určila právě tatáž božská autorita výjimky. Ale vyjímaje ty, které Bůh káže usmrtit buďto zákonem nebo výslovným příkazem, v určitou dobu jednotlivci daným. Nezabíjí však ten, kdo je rozkazujícím povinen ochotou, jako meč je tasícím povinen pomoci; a proto naprosto nepřestoupili příkázání „Nezabiješ“ ti muži, kteří na Boží popud vedli války nebo potrestali zločince smrtí, ztělesňující státní moc podle jeho zákonů, t. j. dle spravedlivého příkazu rozumu.⁴⁹

K udržení socio-politického řádu se po zániku Západořímské říše připojuje ještě další, čistě vnitro-církevní důvod pro ukládání nejvyššího trestu: eliminace heretiků. Vzniká tak tzv. světské rameno, určené pro potírání nepřátel pravé víry.⁵⁰

4.3 Středověk

Středověká společnost, založená na stavech, byla postavena na jasném rozdělení kompetencí. Týká se to i trestní oblasti. Podle zásady: *ecclesia non sitit sanguinem* se církev omezuje na oblast zkoumání pravé víry a odhalování hereze. Výkon trestu pak přenechává světské moci. Nejvlivnější pojednání o trestu smrti z této doby najdeme u Tomáše Akvinského (1225–1274). V *Sumě proti pohanům* tento velký teolog poukazuje na to, že společné dobro je nadřazeno dobru jednotlivce. Z tohoto důvodu je ospravedlnitelné zbavit života zlého člověka pro dobro společnosti.⁵¹ Snad ještě důležitější je Tomášovo vyjádření v *Teologické sumě*:

Každá část je podřízena celku jako nedokonalé dokonalému. A tak každá část je zde přirozeně kvůli celku. A proto vidíme, že zdraví celého lidského těla prospěje odříznutí nějakého údu. Např. když je zhnisaný a ohrožuje ostatní údy, je chvályhodné a zdraví prospěšné ho odříznout. Každá jednotlivá osoba se pak má k celkové společnosti jako část k celku. Je-li tedy nějaký člověk pro společnost nebezpečný a jestliže ji nějakým hříchem kazí, je chvályhodné a prospěšné ho zabít, aby se uchovalo společné dobro: *málo kvasu totiž prokvasí celé těsto*, jak se říká v 1 Kor 5,[6].⁵²

⁴⁹ AURELIUS AUGUSTINUS, *O Boží obci (I)*, I,21, Praha: Karolinum, 2007, přel. Julie Nováková, s. 58.

⁵⁰ SROV. PIANA, „La Chiesa cattolica,“ s. 125–129.

⁵¹ SROV. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa proti pohanům*, III, kap. 146, Olomouc: MCM, 1993, přel. Jiří Tomáš Bahounek, s. 290.

⁵² SANCTI THOMAE DE AQUINO, *Summa theologiae*, II-IIae, q. 64, art. 2, resp., Cinisello Balsamo (MI): San Paolo, 1999³, s. 1361: „Omnis autem pars ordinatur ad totum ut im-

K třetímu je třeba říct, že člověk, tím že hřeší, odstupuje od rozumového řádu. Tím upadá v lidské důstojnosti jako člověk, který je přirozeně svobodný a existuje pro sebe samého. Upadá tak jistým způsobem do otrockého stavu zvířat, takže se mu bude nařizovat, co je užitečné pro ostatní; podle onoho žalmu. [Žl 49,21]: *Člověk, byť byl ve cti, nemusí mít rozum: podobá se zvířatům, jež zajdou* a v Přísl. 11,[29] se říká: *Pošetilec bude otrokem toho, kdo je moudrého srdce*. Ač tedy zabít člověka, který si uchovává svou důstojnost, je samo o sobě špatné, zabít hříšného člověka může být dobré, jako zabít divoké zvíře: špatný člověk je totiž horší než divoké zvíře a více škodí, jak říká Filozof v I. Polit. a v VII. Etice.⁵³

De facto ve stejné době, kdy vznikaly obě Tomášovy sumy, zaujal papež Inocenc III. (1161–1216) tvrdě odmítavý postoj k valdenským, kteří trest smrti neschvalovali. V *Professio fidei Waldensibus praescripta* jim tento papež nařizuje:

O světské moci prohlašujeme, že může vykonat hrdelní soud bez smrtelného hříchu, pokud k provedení trestu přistoupí ne s nenávistí, ale s rozvahou, ne neobe-
zřetně, ale rozvážlivě.⁵⁴

Schvalovat hrdelní trest se tak stává obsahovým bodem katolické ortodoxie.

perfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus quod si saluti totius corporis humani expediat praecisio alicuius membri, puta cum est putridum et corruptivum aliorum, laudabiliter et salubriter abscinditur. Quaelibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem sicut pars ad totum. Et ideo si aliquis homo sit periculosus communitati et corruptivus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter et salubriter occiditur, ut bonum commune conservetur: *modicum enim fermentum totam massam corrumpit*, ut dicitur I ad Cor. 5, [6].“ – překlad vlastní.

⁵³ SANCTI THOMAE DE AQUINO, *Summa theologiae*, II–IIae, q. 64, art. 2, ad 3, Cinisello Balsamo (MI): San Paolo, 1999³, s. 1362: „Ad tertium dicendum quod homo peccando ab ordine rationis recedit: et ideo decedit a dignitate humana, prout scilicet homo est naturaliter liber et propter seipsum existens, et incidit quodammodo in servitutem bestiarum, ut scilicet de ipso ordinetur secundum quod est utile aliis; secundum illud Psalm. [Ps. 48, 21]: *Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis*; et Prov. 11, [29] dicitur: *Qui stultus est serviet sapienti*. Et ideo quamvis hominem in sua dignitate manentem occidere sit secundum se malum, tamen hominem peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam: peior enim est malus homo bestia, et plus nocet, ut Philosophus dicit, in I Polit. et in VII Ethic.“ – překlad vlastní, biblické citáty z ČEP.

⁵⁴ Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN (eds.), *Enchiridion symbolorum...*, Freiburg im Breisgau: Herder, 2005⁴⁰, čl. 795: „De potestate saeculari asserimus, quod sine peccato mortali potest iudicium sanguinis exercere, dummodo ad inferendam vindictam non odio, sed iudicio, non incaute, sed consulte procedat.“ – překlad vlastní.

Inocenc III. však vstoupil do dějin spíše svým dílem *De contemptu mundi*, v němž popsal svou „teorii dvou mečů“,⁵⁵ kterou později ve své bule *Unam sanctam* potvrdil papež Bonifác VIII. (1235–1303):

V moci Církve je tedy obojí meč, totiž duchovní i hmotný. Ten(to) [hmotný] je třeba používat pro Církev, onen [duchovní] pak Církví. Onen [rukou] kněze, ten(to) rukou králů a rytířů, ale na pokyn kněze a v poddanosti [jemu].⁵⁶

Ačkoliv teorie dvou mečů ztratila s úpadkem papežské moci na významu, vliv andělského doktora přetrvál i nadále. Analogie: část versus celek a zkažená část těla versus zdravý celek těla se používala až do II. vatikánského koncilu. Tomášovou naukou neotřásl ani období reformace, akceptoval ji i Tridentský koncil.

4.4 Reformace a doba potridentská

Martin Luther (1483–1546) a Jan Kalvín (1509–1564) vyzývali k celé řadě církevních reforem. Proti trestu smrti jako takovému však nic neměli. Luther nesouhlasil s jeho užitím pro čistě vnitro-církevní účely. Domníval se, že k popravě lze sáhnout jen v případě obecné kriminality. Důvodem byla jeho obava, aby nedošlo ke *commixtio regnorum*, tedy ke smíchání evangelia a zákona. Zwingli s Kalvínem považovali herezi za politický delikt, který měl být i nadále trestán smrtí.⁵⁷

Tridentský koncil odpověděl na reformaci jednak explicitním odsouzením bludů, jednak snahou o obrodu katolického života. Za tímto účelem byly vydávány katechismy, jejichž hlavním cílem bylo získat pro katolickou církev ztracené obyvatelstvo. Nejvlivnější katechismy byly tři: jezuitů Petra Kanisia a Roberta Bellarmina a *Římský katechismus* papeže Pia V. Posledně jmenovaný uvádí mezi pěti výjimkami ze zachovávání pátého přikázání na druhém místě trest smrti. Ten může vykonat pouze zákonná autorita s cílem uchovat ve společnosti spravedlnost a bezpečí:

⁵⁵ Srov. INNOCENTII III., *De Contemptu Mundi sive de miseria humanae conditionis libri tres*, ed. Johann Heinrich Achterfeldt, Bonnae: apud Eduardum Weber, 1855.

⁵⁶ DH, čl. 873: „Uterque ergo est in potestate Ecclesiae, spiritualis scilicet gladius et materialis. Sed is quidem *pro* Ecclesia, ille vero *ab* Ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis.“ – překlad vlastní.

⁵⁷ Srov. PIANA, „La Chiesa cattolica,“ s. 125–129.

Druhý dovolený způsob zabítí jest, jenž vztahuje se k oněm vrchnostem, jimž dána jest moc usmrcení, kteroužto dle předpisu zákonů a po soudu trestají lidi zločince a obhajují nevinné; a když v tomto úřadě spravedlivě sobě vedou, nejenom vraždou nejsou vinni, ale dokonale vyplňují zákon Boží, který vraždu zapovídá. Neboť jakož tomuto přikázání předložen jest ten účel, aby o život a blaho lidí bylo pečováno: tak i tresty vrchností, kteréž jsou pozákonnými mstiteli nepravostí, k tomu směřují, aby odvážlivost a bezpráví trestem bylo utlačeno a život lidí byl v bezpečnosti.⁵⁸

Období potridentské manualistiky, v němž byl trest smrti považován za samozřejmý, nepřichází s novými argumenty. V důsledku toho se na evropských dvorech popravuje ve vysoké míře. Jen v Anglii bylo za vlády Jindřicha VIII. (1491–1547) provedeno asi 72 000 poprav, za jeho nástupkyně Alžběty I. (1558–1603) přes 89 000.⁵⁹ Protireakce přichází až v době osvícenství, kdy se několik intelektuálů odvážilo legitimitu trestu smrti zpochybnit.

4.5 Od osvícenství k 20. století

V roce 1764 milánský právník Cesare Beccaria publikoval svou esej *Dei delitti e delle pene*, v níž se snažil rozumovými argumenty poukázat na ilegilitimitu hrdelního trestu. Dílo se však již po dvou letech od zveřejnění ocitlo na indexu zakázaných knih. Důvodem k tomuto kroku bylo především to, že Beccaria obhajoval vizi společenské smlouvy a inspiroval se při tom protestantskými autory. I přesto se však tato esej velmi rychle rozšířila a ovlivnila několik katolických autorů, kteří se začali vážně ptát, jestli je trest smrti správný. Mezi ně patřil Cesare Malanima (1736–1819) se svým dílem *Commentario filologico-critico sopra i delitti e le pene secondo il gius divino*, Franz Xaver Linsenmann (1835–1898) se svou *Moraltheologie* a Franz von Holtzendorff (1829–1889) se svou prací *Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe*. Teologové 18. století však až na tyto výjimky nedokázali adekvátně zareagovat na Beccariovu výzvu.⁶⁰

⁵⁸ *Katechismus z nařízení sněmu tridentského k pastýřům duchovním a z rozkazu Pia V. papeže římského na světlo vydaný*, č. 3, hl. 6, ot. 4, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1867, přel. Jan Herčík, s. 400.

⁵⁹ Srov. Jindřich Šrajfer, „Trest smrti z etického pohledu,“ *Studia theologica* 5, č. 3 (2003): 55–60, zde 55.

⁶⁰ Srov. Alberto BONDOLFI, „Pena di morte,“ *Teologia morale*, eds. Paolo Benanti a kol., Cinisello Balsamo (MI): San Paolo, 2019, s. 754–762, zde 759; Maurizio Pietro FAGGIONI, *La*

Tento milánský právník tak stojí u zrodu moderních snah o zrušení nejvyššího trestu.

Trest smrti byl rovněž součástí trestního zákoníku papežského státu a prováděl se zde po dlouhá staletí. Naposledy k jeho výkonu došlo za papeže Pia IX. v roce 1867. Stát *Città del Vaticano*, po svém vzniku 11. února 1929, tento trest sice připouštěl (oběšením), ale nikdy ho nerealizoval. V roce 1969 jeho platnost odvolal Pavel VI. a roku 2001 byl z vatikánské legislativy vymazán.⁶¹

Hrdelní trest však akceptovali papežové první poloviny minulého století. Pius XI. vystupuje v encyklice *Casti connubii* (1930) proti umělému ukončení těhotenství. Nepřipouští ho ani v případě lékařských indikací a v tomto kontextu se zmiňuje i o trestu smrti:

Naprostο nemístně však toto právo státu proti nevinným se vyvozuje z práva hrdelního, které přece platí jenom u provinilců; ani zde neběží o nějaké právo krvavé obrany proti nespravedlivému útočníku (neboť kdo by nazval nevinné dítěto nespravedlivým útočníkem)?⁶²

Nejvyšší trest zmínil několikrát také Pius XII. Ve svém projevu účastníkům I. Mezinárodního kongresu o histopatologii nervového systému se ptá: „Může veřejná autorita skutečně, v zájmu společnosti, omezit nebo dokonce zrušit právo jednotlivce na jeho tělo a život, jeho tělesnou a duševní integritu?“⁶³ A odpovídá: „Ani když se jedná o popravu odsouzence na smrt, nemá stát právo nad životem jednotlivce. Veřejné moci je tedy vyhrazeno odejmout odsouzenci dobro života, jako nápravu jeho viny poté, co se svým zločinem již připravil o právo na život.“⁶⁴ Papež Pacelli nepřiděluje státu právo meče. Uznává, že právo na život nemůže nikdo zcizit, ani veřejná autorita. Zločinec sám se o toto právo připravuje svým zlým skutkem.⁶⁵ Pius XII. tak svými projevy zahajuje období opakovaných papežských výzev k milosrdenství v otázce trestu

vita nelle nostre mani. Manuale di bioetica teologica, Bologna: EDB, 2016⁴, s. 164, pozn. 25.

⁶¹ Srov. Paolo CARLOTTI, „La pena di morte. Attuale sviluppo magisteriale,“ *Gregorianum* 88, č. 1 (2007): 92–119, zde 97.

⁶² Pius XI., enc. *Casti connubii* (31. 12. 1930), čl. 64, Olomouc: Velehrad, nakl. dobré knihy, 1948³, přel. Bedřich Vašek, s. 49.

⁶³ Pius XII., „Iis qui interfuerunt Conventui primo internationali de Histopathologia Systematis nervorum, Romae habito,“ *AAS* 44 (1952): 779–789, zde s. 785, překlad vlastní.

⁶⁴ Pius XII., „Iis qui interfuerunt,“ 787, překlad vlastní.

⁶⁵ Srov. CARLOTTI, „La pena di morte,“ s. 98.

smrti. Např. v roce 1953 přímo intervenuje u prezidenta Harryho Trumana, aby udělil milost manželům Rosenbergovým obviněným z vyzrazení výroby atomové bomby Sovětskému svazu.⁶⁶

V následujících letech se argumentační linie katolické církve proti hrdelnímu trestu ponese na vlně nezcizitelných lidských práv, k nimž na prvním místě patří právo na život. Opírá se o ně Jan XXIII. v encyklice *Pacem in terris*⁶⁷ a hovoří o nich také konstituce II. vatikánského koncilu *Gaudium et spes* odsuzující všechno, co je přímo proti lidskému životu.⁶⁸ Později na posledně jmenovaný text naváže Jan Pavel II. v encyklice *Veritatis splendor* v kontextu skutků, které jsou vnitřně špatné.⁶⁹ Protože se Pavel VI. a Jan Pavel I. k tématu trestu smrti explicitně nikde nevyjádřili, dostáváme se tak do období velkého polského papeže.

4.6 Od Jana Pavla II. po současnost

Papež Wojtyła se k naší problematice vyjádřil především ve své encyklice *Evangelium vitae*. Ačkoliv bylo jako hlavní cíl trestu tradičně považováno odstranění nepořádku způsobeného vinou, poukazuje Jan Pavel II. v souvislosti s důstojností lidské osoby na to, že sankce má mít především léčebný charakter. Je tedy nezbytné, aby se pečlivě zvolil její druh a způsob provedení. K popravě lze sáhnout pouze v případě absolutní nutnosti, tzn. tehdy, když se společnost nemůže bránit jinak, k čemuž v západní společnosti dochází velmi zřídka, jestli vůbec.⁷⁰ Odmítavý postoj polského papeže vůči nejvyššímu trestu je dále jasně vnímatelný v jeho o něco mladším poselství k XXX. Světovému dni míru: „Žádný trest nemůže umrtvit nezcizitelnou důstojnost toho, kdo spáchal zlo. Dveře k pokání a nápravě musí zůstat vždy otevřené.“⁷¹

K trestu smrti se rovněž několikrát vyslovil papež Benedikt XVI. Kromě již zmíněného dokumentu *Africae munus* jej zmínil např. při generál-

⁶⁶ Srov. BRUGGER, *Capital Punishment*, s. 133.

⁶⁷ Srov. JAN XXIII., enc. *Pacem in terris* (11. 4. 1963), čl. 11, Praha: Zvon, 1996, s. 183.

⁶⁸ Srov. DRUHÝ EKUM. VAT. KON., past. konst. *Gaudium et spes* (7. 12. 1965), čl. 27, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 204.

⁶⁹ Srov. JAN PAVEL II., enc. *Veritatis splendor*, čl. 80, s. 49.

⁷⁰ Srov. JAN PAVEL II., enc. *Evangelium vitae*, čl. 56, s. 72.

⁷¹ JAN PAVEL II., „Ob diem ad pacem fovendam dicatum“ (1. 1. 1997), AAS 89 (1997): 191–200, zde 196, překlad vlastní.

ní audienci, při které pozdravil účastníky setkání *No Justice without Life* komunity *Sant Egidio*:

Vyjadřuji svou naději, že vaše úvahy podpoří politické a právní iniciativy, které se prosazují v rostoucím počtu zemí. Jejich cílem je zrušit trest smrti a pokračovat v zásadním rozvoji, jehož bylo dosaženo na poli adaptace trestního práva jak lidské důstojnosti vězňů, tak účinnému zachovávání veřejného pořádku.⁷²

V opoziční linii vůči trestu smrti pokračuje i Benediktův nástupce papež František. Několikrát se k němu odmítavě vyslovil již před změnou KKC. Stalo se tak zejména v dopise prezidentu *Mezinárodní komise proti trestu smrti* Federicu Mayorovi, v němž proklamuje, že trest smrti je dnes neakceptovatelný. Žádný vrah neztrácí svou důstojnost ani tím nejhorším činem. Popravit delikventa znamená prohřešit se proti nedotknutelnosti jeho života. František také v souvislosti s legitimní obranou zmiňuje, že odsouzení k nejvyššímu trestu se vykonává na základě skutků, které zločinec již spáchal, nikoliv kvůli aktuální agresi. Nesouhlasí s ním dále proto, že se vykonává na lidech, jimž byla odňata svoboda a kteří již nemohou způsobit škodu.⁷³

5. OTÁZKA OKOLNOSTÍ

Na základě těchto vět se nemůžeme ubránit několika otázkám: papež František akceptuje, že nutnost neutralizovat nespravedlivého útočníka může vést k eliminaci jeho života.⁷⁴ Způsobit smrt druhému je tedy za určitých okolností ospravedlnitelné. Co ale dělat v případě, když mě takový agresor sice v daný moment neohrožuje, přesto však s jistotou vím, že to hodlá udělat za několik hodin, např. až bude tma. Mohu ho v takovém případě odsoudit k smrti, nemám-li jinou možnost obrany? Mohou nastat takové okolnosti, o nichž mluví Jan Pavel II. v KKC (1997),

⁷² BENEDIKT XVI., gen. aud. *La preghiera attraversa tutta la vita di Gesù* (30. 11. 2012), *La Santa Sede – Benedetto XVI.*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2011/documents/hf_ben-xvi_aud_20111130.html [cit. 13. 12. 2023], překlad vlastní.

⁷³ SROV. FRANTIŠEK, „Lettera al Presidente della Commissione Internazionale contro la pena di morte“ (20. 3. 2015), *La Santa Sede – Francesco*, https://www.vatican.va/content/francesco/it/letters/2015/documents/papa-francesco_20150320_lettera-pena-morte.html [cit. 13. 12. 2023]. Španělský originál se nachází zde: AAS 107, č. 4 (2015): 362–365.

⁷⁴ SROV. FRANTIŠEK, „Lettera al Presidente“.

za nichž by byl trest smrti opravdu nezbytný? Představme si např. vůdce karavany, který jde pouští a převádí do bezpečí zástup žen a dětí. Uprostřed pouště je tajně v noci svědkem toho, že jeden z jeho vojáků mečem probodává měch s vodou, aby druzí trpěli žízní, a následně vyslechne vojákův rozhovor s jiným, v němž se oba domlouvají, že v této činnosti budou pokračovat noc co noc, dokud celá karavana nezahyne. Bude morálně nepřipustné, aby následující ráno vůdce karavany, který má na ochranu jen hrstku věrných, oba delikventy postavil před soud a odsoudil k smrti? Vězení k dispozici nemá. Je samozřejmě možné oba zrádce ze svého středu vyloučit a ponechat jejich osudu. To ale znamená připustit, že oba budou celou skupinu tajně sledovat, v noci nejen proseknou zbývajících měchy s vodou, ale s největší pravděpodobností ze msty ještě několik žen a dětí zavraždí nebo znásilní a budou se celé karavaně snažit ublížit, kde a jak to jen půjde. V takové situaci pak nezbude nic jiného než tajně doufat, že se k ničemu zlému neodhodlají. Je to ale vůči zbytku skupiny odpovědné?

Podobné okolnosti by mohly nastat např. v ponorce, na vesmírné stanici nebo mezi kosmonauty na raketoplánu, kde si lze nějaké detenční zařízení představit jen velmi obtížně. Co by asi udělal James Arthur Lovell, kapitán poškozeného *Apolla 13*, kdyby měl jistotu, že příčinou unikajícího kyslíku z kosmické lodi nebyla nehoda, ale teroristický útok jednoho z členů posádky, kterého by byl schopen oželeť? Nebylo by jeho případné usmrcení, pokud by bylo technicky možné, opět případem absolutní nezbytnosti? I zde se dá samozřejmě namítnout, že celou skupinu tento jedinec třeba již neohroží. Další Františkovo tvrzení, že lidé zbavení svobody již nemohou druhým uškodit, je dle našeho názoru opět odvážené. Jsou známy případy, v nichž se do vězení dostal šéf mafie, jeho komplicům se podařilo propašovat na jeho celu elektronické zařízení s připojením na internet a on odsud dál řídil organizovanou trestnou činnost, včetně plánu svého osvobození.⁷⁵

⁷⁵ V této souvislosti zmiňme např. události na Srí Lance. V červenci 2018 zde podpořil kardinál Malcolm Ranjith rozhodnutí svého prezidenta Siriseny popravovat na smrt odsouzené drogové dealery, kteří z vězení dál organizovali trestnou činnost. Trest smrti pro vrahy, násilníky a drogové dealery byl na Srí Lance opětovně zaveden roku 2004. Kvůli širokému společenskému odporu však k jeho výkonu nikdy nedošlo. Srov. „Kardinal bekräftigt Zustimmung für Todesstrafe,“ *Katholisch*, 19. 7. 2018, <https://www.katholisch.de/artikel/18311-kardinal-bekraeftigt-zustimmung-fuer-todesstrafe> [cit. 14. 12. 2023].

Papež František dále cituje Dostojevského, podle něhož je vražda provedená jako výkon trestu smrti mnohem děsivější než vražda, které se dopouští zločinec.⁷⁶ Těžko si představit, jak může být děsivější podání letální injekce např. Davidu Alanu Gorovi, popravenému tímto způsobem 12. 4. 2012, než brutální znásilnění a vraždy, jichž se dopustil na několika bezbranných ženách a dospívajících dívkách. Rychlou smrtí na elektrickém křesle zemřel také sériový vrah Ted Bundy, zodpovědný za vraždu nejméně čtrnácti žen.⁷⁷ Sv. otec má ale zajisté pravdu v tom, že spravedlnosti se trestem smrti nedosáhne. Každý lidský život má zcela originální hodnotu, kterou nelze vyvážit hodnotou jiného lidského života nebo jiných lidských životů.

Papež také hovoří o tom, že nejvyšší trest odnímá odsouzcenci možnost doznání viny, jímž se vyjadřuje vnitřní obrácení, a možnost dokonalé lítosti, jež je nutným předpokladem k setkání s milosrdnou a uzdravující Boží láskou.⁷⁸ I v tomto případě se ale dá namítnout, že historie zná řadu případů, v nichž se zarpulitý delikvent opravdově vnitřně obrátil – pokud tak můžeme z vnějšku soudit – jen tváří v tvář nadcházejícímu konci vlastního života. Jestliže se ale několikanásobný vrah v době čekání na výkon trestu ve vězení obrátí a dojde k přesvědčení, že si smrt jako odplatu za své zvrácené činy spravedlivě zaslouží, zřekne se možnosti soudních odvolání či využití milosti ze strany vysoké politické autority, budeme jeho rozhodnutí interpretovat jako jistý druh sebevraždy? K takovému případu došlo v dějinách USA v roce 2012, kdy na exekuci nejvyššího trestu trval Eric Robert s odůvodněním: „Nechci ani netoužím zemřít. Já si na místo toho smrt zasloužím.“⁷⁹ K podobnému závěru dospěl i jiný zločinec Donald Moeller z Jižní Dakoty.⁸⁰

Za povšimnutí ještě stojí Františkovo vyjádření, že doživotí je skrytý trest smrti. Odsouzcenci se jím upírá naděje na budoucí život na svobodě, který nemá smysl plánovat, což by trestní systém podle papeže Bergogli nikdy dělat neměl.⁸¹ Podobná slova najdeme též v encyklice *Fratelli tutti*, kde se o trestu smrti pojednává v čl. 263–270:

⁷⁶ Srov. FRANTIŠEK, „Lettera al Presidente“.

⁷⁷ Srov. FESER – BESSETTE, *By Man Shall His Blood Be Shed*, s. 215–217, 191.

⁷⁸ Srov. FRANTIŠEK, „Lettera al Presidente“.

⁷⁹ FESER – BESSETTE, *By Man Shall His Blood Be Shed*, s. 253, překlad vlastní.

⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 253.

⁸¹ Srov. FRANTIŠEK, „Lettera al Presidente“.

Všichni křesťané a lidé dobré vůle jsou dnes vyzváni, aby bojovali nejen za zrušení trestu smrti – ať už zákonného, či nezákonného – ve všech jeho formách, ale také za zlepšení podmínek vězňů kvůli úctě k lidské důstojnosti osob, jež jsou zbaveny svobody. To spojuji s doživotním vězením... Trest doživotí je skrytý trest smrti.⁸²

Opět se zde nelze ubránit několika otázkám: Zakládá se toto učení na Písmu sv. a na Tradici? Vyjádřil se již takto někdy učitelský úřad církve? Pokud je nám známo, tak nikoliv. Jedná se tedy o nové učení. Co ale dělat s největšími zločinci typu Usámy bin Ládina, Anderse Behringa Breivika nebo sexuálními delikventy typu Davida Alana Gora? Nechat je na svobodě by znamenalo ohrozit obecný mír a bezpečí. K této problematice se Sv. otec bohužel již explicitně nevyjadřuje. Nečiní tak ani v krátkém videu z roku 2022, v němž usiluje o to, aby byl trest smrti na celém světě zrušen.⁸³

6. TREST SMRTI JAKO VNITŘNĚ ŠPATNÝ ČIN

Vrátíme-li se k dopisu amerických katolických intelektuálů, musíme otevřít problematiku vnitřně špatných činů. Sv. otec přivádí podle signatářů dopisu mnoho věřících i nevěřících k „přesvědčení, že církev pokládá, v rozporu s Božím slovem, trest smrti za vnitřně špatný čin“.⁸⁴ Co se tímto činem vlastně myslí? Odpovědět na tuto otázku si žádá delší samostatné pojednání přesahující zaměření této práce, proto se omezíme jen na stručnější odpověď.

Vnitřně špatné skutky (*intrinsece malum*) jsou v církevní tradici také činy, které jsou zcela nedovolené „vždy a samy o sobě, již pro svůj předmět, nezávisle na úmyslech jednající osoby a na okolnostech“.⁸⁵ Neznamená to, že by se v jejich případě nebral zřetel na míru přičitatelnosti tomu, kdo se jich dopouští. Dobrý úmysl nebo polehčující okolnosti ji mohou zmírnit, sám skutek však zůstane vždy špatný. Svou povahou není zaměřitelný k Bohu ani k dobru člověka. Jan Pavel II., s odvoláním

⁸² FRANTIŠEK, enc. *Fratelli tutti*, čl. 268, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021, s. 145.

⁸³ Srov. Salvatore CERNUZIO, „Il Papa: abolire la pena di morte nel mondo. Non offre giustizia, alimenta vendetta,“ *VaticanNews*, 31. 8. 2022, <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2022-08/papa-video-intenzioni-di-preghiera-settembre-pena-di-morte.html> [cit. 14. 12. 2023].

⁸⁴ ARKES a kol. „An appeal to the cardinals,“ překlad vlastní.

⁸⁵ JAN PAVEL II., enc. *Veritatis splendor*, čl. 80, s. 49.

na GS 27, mezi takové činy řadí vše, co je přímo proti životu. Na prvním místě jde o jakoukoliv vraždu, dále o genocidu, umělý potrat, eutanazii či dobrovolnou sebevraždu.⁸⁶ Renomovaný italský morální teolog Gian-nino Piana charakter těchto skutků blíže vysvětluje takto:

[...] existují skutky „vnitřně nemorální“, které nesmí být nikdy vykonány „ať se stane, co chce“. Morální norma má v tomto případě statut nutnosti a závaznosti a musí být jako taková absolutně respektována, i když to, že se jí přizpůsobíme, způsobí větší zlo než to, které by vzniklo, kdybychom ji přestoupili. Jedná se o jed-nou pro vždy stanovenou *povinnost*, která nepřipouští výjimky ani námítky.⁸⁷

Nicméně i on si je vědom toho, že tyto skutky byly formulovány v určité době, že společnost prochází jistými socio-kulturními změnami a že i tyto činy je třeba analyzovat a správně interpretovat v konkrétním kontextu.⁸⁸ Podobné stanovisko k této věci zaujímá vídeňská morální teoložka Sigrid Müller. Jádrem normy chránit život lidské osoby musí být podle ní zachováno, avšak porozumění a následná aplikace této normy v konkrétním případě se v otázce osob usvědčených z vážných zločinů mění. V Evropě už po několik století dochází k postupnému rozvoji kon-ceptu lidské důstojnosti, což má za následek rozšíření aplikačního pole univerzálního principu: nezabiješ.⁸⁹ Je také třeba podotknout, že někte-ré činy, které se dříve, i se souhlasem papežů, tolerovaly, byly později prohlášeny za vnitřně špatné. Jedná se např. o otroctví, vyhánění Židů z určitého území nebo torturu heretiků.⁹⁰

V této souvislosti se vyjádřil ve svém kázání v Domu sv. Marty také papež František. 11. května 2017 se zamýšlel nad tématem Božího lidu. Při této příležitosti se dotkl křesťanské morálky a přikázání, které je tře-ba stále hlouběji poznávat. To, co se dříve zdálo normální, je dnes pova-žováno za smrtelný hřích. Uvedl, že příkladem je, kromě otroctví, např. trest smrti, o němž dnes říkáme, že je nepřijatelný. Odsouzeníhodné jsou i náboženské války, na něž se dá pohlížet jako na svatokrádež či idolatrii.

⁸⁶ Srov. JAN PAVEL II., enc. *Veritatis splendor*, čl. 80, s. 49.

⁸⁷ Giannino PIANA, *In novità di vita*, I: *Morale fondamentale e generale*, Assisi: Citadella Edi-trice, 2012, s. 424, překlad vlastní.

⁸⁸ Srov. PIANA, *In novità di vita*, I: *Morale fondamentale e generale*, s. 424.

⁸⁹ Srov. Sigrid MÜLLER, „What Are Intrinsically Evil Acts,“ in *The Concept of Intrinsic Evil and Catholic Theological Ethics*, eds. Nenad Polgar – Joseph A. Selling, Lanham (MD): Lexington Books – Fortress Academic, 2019, s. 67–84, zde 76.

⁹⁰ Srov. Paolo CARLOTTI, *Veritatis splendor: Aspetti della recezione teologica*, Roma: Libreria Ateneo Salesiano, 2001, s. 155–157.

Boží lid musí být v oblasti žité morálky stále na cestě. Jestliže se zastaví, nebude prohlubovat svoji víru a lásku a očišťovat svou duši, stane se zajatcem, podobným oslíku ve stáji, který se nehne z místa na místo.⁹¹

ZÁVĚREČNÁ REFLEXE

Co si má dnes běžný katolík myslet o závaznosti trestu smrti? Osobně se domníváme, že papežův výrok: „Dnes jasně prohlašujeme, že trest smrti je nepřípustný“⁹² je třeba podle instrukce *Donum veritatis* chápat jako prozíravý úsudek. Věřící katolík je vybízen k tomu, aby ho přijal s vůlí se mu upřímně podřídit (*voluntas sinceri obsequi*). V tomto učení ovšem může dojít ke změně nebo reformulaci. To má vést především badatele v oblasti teologických věd k tomu, aby se zamysleli nad stupněm autority magisteriálních vyjádření vyplývajících z povahy dokumentů, v nichž se nachází, nad formou těchto výroků, jejich obsahem a četností, s jakou jsou předkládány a rovněž nad samotným způsobem vyjadřování.⁹³

Problematiku trestu smrti v tomto kontextu kdysi srozumitelně vysvětlil kardinál Joseph Ratzinger. Ještě jako prefekt Kongregace pro nauky víry nepovažoval za závažný problém, když někdo z věřících katolíků nesouhlasil se Svatým otcem v otázce přijatelnosti trestu smrti. Na rozdíl od postoje k umělému ukončení těhotenství a k eutanázii,⁹⁴ tento nesouhlas pro Ratzingera rozhodně nebyl důvodem k tomu, aby dotyčný člověk nemohl přistupovat ke svátostem. V odpovědi kardinálu Theodoru McCarrickovi bývalý prefekt Kongregace pro nauku víry píše:

Ne všechny morální otázky mají stejnou morální závažnost jako umělý potrat a eutanazie. Kdyby např. nějaký katolík nesouhlasil se Svatým otcem v otázce

⁹¹ Srov. FRANTIŠEK, ranní meditace v kapli Domu sv. Marty *Sempre in cammino* (11. 5. 2017), *La Santa Sede – Francesco*, https://www.vatican.va/content/francesco/it/cotidie/2017/documents/papa-francesco-cotidie_20170511_in-cammino.html [cit. 19. 12. 2023].

⁹² FRANTIŠEK, enc. *Fratelli tutti*, čl. 263, s. 142–143.

⁹³ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, instr. *Donum veritatis* (24. 5. 1990), čl. 24, Olomouc: MCM, 1999, s. 17.

⁹⁴ Jan Pavel II. je odsoudil v *Evangelii vitae* (čl. 62 a 65) na rovině definitivní pravdy. Ohledně eutanázie viz též KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, Doktrinální komentář vysvětlující druhou část Vyznání víry (29. 6. 1998), čl. 11. (1150), in Ctirad Václav Pospíšil, *Hermeneutika mystéria: Struktury myšlení v dogmatické teologii*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství – Praha: Krystal OP, 2005, s. 204–209, zde 208–209.

uplatňování trestu smrti nebo rozhodnutí vést válku, nebyl by z tohoto důvodu považován za nehodného přistupovat ke svatému přijímání. I když církev vyzývá civilní autority, aby usilovaly o mír, nikoliv o válku, aby se chovaly rozvážně a uplatňovaly milosrdenství, když ukládají zločincům tresty, přesto může být přípustné chopit se zbraní s cílem odrazit agresora nebo se uchýlit k trestu smrti. I mezi katolíky může existovat legitimní rozdílnost názorů ohledně vedení války a uplatňování trestu smrti, ale ne ohledně umělého potratu a eutanázie.⁹⁵

Věřící katolík by tedy měl zachovat Petrovu nástupci a ostatním nositelům magisteria úctu.⁹⁶ Nevyžaduje se ovšem od něj v této oblasti náboženské podřízení vůle a rozumu (*religiosum voluntatis et intellectus obsequium*), jak je tomu v případě definitivních pravd.⁹⁷ Pokud by tedy někdo měl s ohledem na tradici církve problém souhlasit se Sv. otcem v otázce trestu smrti, určitě se kvůli tomu nemusí považovat za špatného věřícího. V této souvislosti můžeme také poukázat na to, že papež František ve své formulaci ve *Fratelli tutti* trest smrti neoznačil pojmem „vnitřně špatný skutek“ (*intrinsece malum*).

Ačkoliv s Františkovými snahami zrušit trest smrti – alespoň v západním světě – souhlasíme, přesto nevidíme důvod, proč kvůli tomu měnit KKC. Řešení Jana Pavla II., který tento typ trestu na rovině principu uznával, v praxi však vybízel státní moc k jeho zrušení, nám z úcty k předchozím magisteriálním výrokům přijde mnohem elegantnější a z pastoračního hlediska méně matoucí. Otázka dalších změn, které s sebou pontifikát současného Sv. otce asi přinese, v nás totiž vyvolává určité obavy. Ve *Fratelli tutti* jasně zaznělo: „Trest doživotí je skrytý trest smrti.“⁹⁸ Bude se tedy papež František veřejně zasazovat o odstranění také tohoto typu trestu a dojde podle toho k další úpravě KKC?

⁹⁵ Joseph RATZINGER, memorandum zaslané Theodoru McCarrickovi „Worthiness to Receive Holy Communion: General Principles“ (červenec 2004), čl. 3, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/worthiness-to-receive-holy-communion-general-principles-2153> [cit. 13. 12. 2023], překlad vlastní.

⁹⁶ Latinské *obsequium* lze překládat nejen jako „podřízenost“, ale také jako „uctivost“. Srov. POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria*, s. 201.

⁹⁷ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, instr. *Donum veritatis* (24. 5. 1990), čl. 23, Olomouc: MCM, 1999, s. 17.

⁹⁸ FRANTIŠEK, enc. *Fratelli tutti*, čl. 268, s. 145.

The New Attitude to the Death Penalty in the *Catechism of the Catholic Church*

Keywords: Death Penalty; Pope Francis; Catechism of the Catholic Church; Tradition; Human Dignity; Holy Scripture; Intrinsic Evil

Abstract: This article seeks to reflect critically, with the benefit of hindsight, on the modification of the *Catechism of the Catholic Church* (CCC) on the death penalty. This modification took place in 2018 at the initiative of Pope Francis, who declared that capital punishment is not permissible. The author responds to a subsequent appeal published in *First Things* magazine, in which several American intellectuals petitioned the College of Cardinals to force the Holy Father to withdraw the new wording of Article 2267 of the CCC. In particular, the contribution seeks to find an answer to their objections that the new teaching is not in accord with Scripture and Tradition and gives the impression to believers that capital punishment is an intrinsically evil act. The author also considers whether the death penalty might not be acceptable under certain non-standard conditions even today. He reflects on the attitude of John Paul II and Benedict XVI and asks some questions about possible future developments in this area, the first of which is the question of the potential rejection of life imprisonment as a hidden death penalty.

ThLic. Jan Polák, Ph.D.
Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra systematické teologie
Univerzitní 22
779 00 Olomouc
jan.polak@upol.cz